

התנהגות בעלי חיים

בחקר ההתנהגות החברתית של בעלי חיים והתפתחותם האבולוציונית בטבע ובשביים עסקו רבים ונכתב הרבה ע"י מדעני הטבע וזואולוגיה. על ידע זה מביא קצת מן המידע מר ראובן בר חיים מגדרה. קהל הבוקרים, ביניהם בני התשחורת הצעירים, שהם מרובים — לשמחתנו — מהוותיקים, ימצאו בודאי עניין בקריאת הדברים הבאים (העורך).

גרונן על שטח מחיתם ולא דווקא למשיכת בן זוגם; חתולים וכלבים גובלים את תחומם ע"י ריח מבאיש, בלתי נעים שמפיצים סביבם.

למרבה ההפתעה מלחמות בין זכרים אינן על הנקבה, אלא תחום שטח מחיתם. יש זכרים שנוטשים את עדריהם וחוזרים ל"תחום ובית" — מקום לידתם, ושם נלחמים על שטח מחיתם. במקרים רבים בוררות לעצמן הנקבות את הזכרים הנראים להן. בעדרים מסוימים אין ה"רוי" קיים" מזדווגים כלל. בעל חיים מחוץ לתחומו בדרך כלל חלש יותר ופוריותו פגומה. חובבי החתולים הגזעיים מתנסים בקושי מיוחד לקבל גורים גזעיים, במיוחד אם צריכים להביא זכר מבחוץ. הזכר מאבד מכושרו המיני כשמביאים אותו לתחום זר, ואם מכניסים לתחום חתול אחר, הוא צפוי כמעט לסירוס. את החתולה צריך להביא לבן זוגה.

יש בזה משום היגיון מבחינת ברירה אבולוציונית. הזכרים הבריאים יותר גם חזקים יותר, והם שזוכים בתחום מחיה נאה יותר. הנקבה הטובה בוררת לעצמה זכר "טוב", כיאה לה. והוא זה חוק הטבע הידוע — "החזק שולט".

3. השתלטות קובעת את סולם העליונות ומנהיגות החברה. התופעה מוכרת מהלול והרפת. מי אינו מכיר את "מלכת הרפת" וה"מסכנה" שנדחת תמיד?

לעדר תואים הכניסו שני פרי עזר לפי יחיד שהיה בו, מחשש שמא האחד אינו מספיק לרביית עת הנקבות כולן. התפתח קרב בין השניים לאחד, אם מסיבת שמירה על עליונות, או תחום, ואולי שניהם יחד. עכ"פ האחד ניצח, ייתכן משום

1. על התנהגות בעלי חיים כתבו בעיקר — לאו דווקא מבחינה גנטית, כי אם מבחינת הצורה ופעילותם הפיזית-גופנית. במחקרו של ההיסטוריון Huizinga (הויזינגה) על משמעות המשחק, הוא גילה אמנם התנהגות שבאה להם בירושה עם הלידה.

התנהגות חברתית מופלאה קיימת אצל בעלי חיים מדרגות נמוכות, כמו: הנמלה והדבורה, אבל המעניין אותנו — התנהגותם של בעלי חוליות, ומהם היונקים, מהפרימיטיביים ועד המפותחים ביותר.

מרביתם של בעלי החיים מאורגנים בקבוצות חברתיות, קטנות — משפחה, גדולות — העדר. הבקר בטבע נמנה עם הקבוצות הגדולות, המבילות כל חייהן בעדר.

2. לארגון החברתי יתרון רב במלחמת הקיום ובגמישות בהתפתחות האבולוציונית. בחברה יש אפשרות של הגנה משותפת וברירה מינית. החברה מתאקלמת בתנאים חדשים ביתר קלות. את שאין לבעלי החיים בחברה מלידה, הם מקבלים בהדרכה מהוריהם ומוסיפים ידע חיוני לחייהם. על כך מסופר בספרו של אדמסון — "לחופש נולדה". את הלבאה, "אלוה" לימדו לצוד לפני שעזבוה לחיי טבע, אחרת היתה גוועת ברעב.

חברה פועלת לפי עקרונות מסוימים, שיש בהם משום יסוד גנטי לא פחות, מאשר במבנה הגוף וצבע העור, כמו: תוקפנות, הנובעת משימירה על "תחום" — שטח מחיה, שתלטנות או עליונות ומין. הזאב — לדוגמא — נע במעגל ברדיוס עצום; ציפרי השירה מכריזות בסלסולי

שנמצא בתחמומו הוא. נצחונו היה מזהיר, השניים הנוספים נותרו עקרים, והוא האחד הצליח להרביע את כל הנקבות בעדר. בלוזיאנה (ארה"ב) עקבו אחר פרות שתלטניות, ולא נמצאו יתרונות משקיים לזכותן, לא היה כל הבדל לטובה בהגבת חלב, או שומן. במעקב אחר בבונים (קופים) בגן החיות הלונדוני נוכח ד"ר ס. צוקרמן בהתנהגות מינית פרוצדורית עד לגרימת מותן של מספר נקבות, תוך התנגשויות ומלחמות בין הזכרים. לעומתו, חוקר דרום-אפריקאי חי שלוש שנים עם בבונים ועקב אחר מעשיהם-התנהגותם. הוא לא גילה כל התנהגות מינית פרוצדורית ומספר על ארגון חברתי מופלא. מסתבר, שאשר קרה במעקב של ד"ר צוקרמן, הוא — שבעלי החיים היו בתנאי שבי, אשר מוטטו את התנהגותם שהתבטאה בהתנהגות מינית פרוצדורית. מעמד של עליונות בחברה קובע בדרך כלל הזכר, והנקבה מקבלת את מעמדה בזכות בעלה. מהו אם כן הטעם להתנהגות הפרה השתלטנית? — שוב ייתכן משום שאינה חיה בתנאים טבעיים.

בניסויים שנעשו עם קופים באי סנטגו, גילה החוקר קרפנטר, שלקוף שתלטן יש השפעה על אורח התייחסות של הנקבה. אורך ההתייחסות של קוף הרוז הוא שמונה ימים, ואף מעבר לזה. האם כאן השפעה „פסיכולוגית“ על שינוי בתהליך פיזיולוגי-גופני?

פרתנו בהמה חברתית, שבתנאים טבעיים חיה בעדר, ואנחנו מחזיקים בה בתנאי שבי קשים. עם כל התקדמות שלנו, תנאי שביה מחמירים, ואינם מאפשרים לה עוד להיענות לדחף הטבעי לענייני התחום. היא חיה בהפרדה גמורה בין המינים, את הוולד נוטלים ממנה עם היוולדו. פיתחנו פרה, שהיא מבחינת התפתחות אבולוציונית פשוטה. פרתנו מניבה פי כמה יותר חלב, משנזקק לו הוולד, עטיניה יפים ומלאים, אבל מפריעים לה בהליכה, והיא עלולה ליפול טרף לטורף הראשון, שנקרה בדרכה. מהו א"כ תפקידה החברתי של פרתנו בעדר? האם חלק מבעיותנו נובע מדיכוי הדחפים הטבעיים, או שע"י טיפוח דוכאו מבחינה גנטית הדחפים החברתיים? ימים יבואו אולי עוד ילמדונו לקח. ראובן ברי-חיים, גדרה